

ВІДГУК

опонента **Перепелюкової Олени Василівни**

на дисертаційну роботу *Дергалюк Марти Олексіївни*

за темою **«Розвиток регіональних економічних систем на засадах трансформації потенціалоформуючого простору в умовах цифровізації»**,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Детальний аналіз дисертації Дергалюк М. О. «Розвиток регіональних економічних систем на засадах трансформації потенціалоформуючого простору в умовах цифровізації» дозволяє сформулювати наступні узагальнені висновки щодо актуальності дослідження, ступеня його обґрунтованості, основних наукових положень, висновків, рекомендацій, наукової новизни, практичного значення, а також загальної оцінки роботи.

Актуальність теми дисертації

Актуальність теми дослідження обумовлена змістом кризових процесів, які на сьогодні переживає держава починаючи з 2014 року, що призвело до втрати інтелектуального, ресурсного, виробничого, інвестиційного та людського потенціалу. Особливо гостро постають питання розвитку регіональних економічних систем, частина яких в результаті свого природного розташування межує з країною агресором, що призвело до тимчасової втрати частини територій, значної руйнації об'єктів житлової, промислової та критичної інфраструктури, що вплинуло на потенціал регіонального розвитку та загальний потенціал держави.

В період повоєнного відновлення держави необхідне використання нових принципів та підходів щодо відновлення втраченого потенціалу регіональних економічних систем, які повинні базуватися на трансформації потенціалоформуючого простору, як підґрунтя ефективного розвитку

регіонів. Нові умови розвитку цифрових технологій вимагають впровадження цифровізації в усі сфери суспільного життя на всіх рівнях управління. Трансформаційні зміни в умовах розвитку цифрових технологій є основним вектором розвитку регіональних економічних систем, процесів модернізації продуктивних сил та прискорення європейської інтеграції України. Такі процеси потребують оновлення методологічних та практичних підходів до розвитку регіональних економічних систем в нових реаліях повоєнного відновлення держави.

Зв'язок теми дисертації з науковими програмами, планами, темами

Актуальність теми також підтверджується виконанням у межах науково-дослідних робіт, що виконуються у:

Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», а саме з темами:

«Потенціал розвитку суб'єктів економіки в умовах цифровізації» (ДР № 0123U103307), де авторкою запропоновано концептуальні засади управління потенціалом регіональних економічних систем у напрямі трансформації потенціалу регіонів із урахуванням принципів, завдань, рівнів та важелів управління, факторів нерівності розвитку регіонів, що забезпечує спрямування зусиль, фокусує увагу на поставлених цілях підвищення ефективності використання потенціалу та виокремлює латентний потенціал регіонального розвитку;

«Управління економічною безпекою суб'єктів національного господарства» (ДР № 0116U004577), у межах якої авторкою було обґрунтовано напрями забезпечення економічної безпеки економіки України через розвиток регіональних економічних систем на засадах трансформації потенціалоформуючого простору в умовах цифровізації, а саме: обґрунтовано заходи щодо забезпечення цифрової трансформації економіки та напрямів подолання перешкод щодо цифровізації економіки регіонів, які спрямовані на

активізацію, стимулювання розвитку, накопичення та розкриття потенціалу, підвищення ефективності економічних систем різних рівнів за рахунок впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах економічного та суспільного життя.

ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», а саме:

«Підвищення ефективності управлінської структури економічних систем на різних рівнях функціонування» (ДР № 0118U001589), де авторкою обгрунтовано методологічні засади розвитку регіонів в контексті управління потенціалоформуючим простором, що базуються на парадигмальній тріаді, зокрема, сталого розвитку, нового регіоналізму, цифровізації та включає заходи щодо управління потенціалом регіонів та їх цифровізацією, які забезпечують підвищення щільності взаємодії між державними органами і рівнями державного управління, державою і приватними бізнесом, державними організаціями і держслужбовцями, консультантами на місцях, державними органами і громадянами;

«Діагностування економічного розвитку регіональних економічних систем в умовах становлення нового регіоналізму» (ДР № 0118U001590), в межах якої авторкою запропоновано кваліметричний підхід до прогнозування розвитку регіональних економічних систем, що базується на комплексному індексі потенціалу регіонів, побудові імітаційних моделей причинно-наслідкових зв'язків впливу факторів на складові потенціалу регіонів, урахуванні поділу регіонів на території відновлення, регіональні полюси зростання, території з особливими умовами розвитку, території сталого розвитку залежно від рівня руйнації регіонів, внаслідок воєнних дій на території України за оптимістичним, нейтральним та песимістичним сценарієм (акт впровадження № 02/2010 від 22.09.2023 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень висновків і рекомендацій, їх достовірність

Основні положення й висновки дисертаційного дослідження Дергалюк М. О. відповідають чинним вимогам Міністерства освіти і науки України, що висуваються до дисертаційних робіт. У дисертації успішно досягнуто поставлену мету, яка полягає у обґрунтуванні та розробці науково-методологічних положень і прикладних аспектів розвитку регіональних економічних систем на засадах трансформації потенціалоформуючого простору в умовах цифровізації.

У роботі авторкою вирішено комплекс наукових завдань: узагальнено наукові підходи щодо сутності процесів розвитку регіональних економічних систем; виокремлено понятійно-категоріальний апарат теорії розвитку продуктивних сил і регіональної економіки щодо об'єкту дослідження; визначено засади трансформації потенціалоформуючого простору регіональних економічних систем; обґрунтовано методологічні засади розвитку регіонів в контексті управління потенціалоформуючим простором; сформовано теоретико-методологічну концепцію потенціалоформуючого простору розвитку регіонів в умовах цифровізації; досліджено методи оцінювання потенціалу регіональних економічних систем та інструментарій діагностики процесів цифровізації; ідентифіковано вплив цифровізації на потенціалоформуючий простір регіональних економічних систем; проаналізовано розвиток регіональних економічних систем; розроблено методичний підхід щодо оцінювання потенціалу розвитку регіональних економічних систем; з'ясовано втрати регіональних економічних систем в результаті воєнних дій на території України; виокремлено вплив цифровізації на потенціалоформуючий простір регіональних економічних систем; деталізовано чинники формування та функціонування економічного потенціалу в регіональному просторі; запропоновано напрями управління потенціалом регіонів з урахуванням сучасних викликів; проведено

прогнозування розвитку регіональних економічних систем у сучасних умовах; здійснено дослідно-експериментальну перевірку розроблених моделей і структурно-логічних схем забезпечення розвитку регіональних економічних систем на засадах трансформації потенціалоформуючого простору в умовах цифровізації.

У **першому розділі** проведений авторкою аналіз теоретичних аспектів розвитку регіональних економічних систем на засадах трансформації потенціалоформуючого простору в умовах цифровізації дозволив сформулювати особливості поняття «розвиток регіональних економічних систем», виокремити підходи щодо визначення його сутності, що збагачує термінологічний базис дослідження. Було виокремлено властивості регіональної економічної системи, що сприяло формуванню авторського бачення на просторовий розвиток регіональних економічних систем, який слід розглядати як певний відтворювальний процес елементів простору з урахуванням позитивних змін в регіональній економічній системі та процесів управління потоками ресурсів для активізації потенціалу розвитку регіонів.

У **другому розділі** авторкою було розроблено методологічний базис розвитку регіонів на засадах трансформації потенціалоформуючого простору, який сформульовано на основі використання концептуальних положень, що дозволило сформулювати парадигмальну тріаду, постулати розвитку регіональних економічних систем, сформулювати базові принципи, розробити нові наукові підходи до стратегічного цілеорієнтування регіональних економічних систем.

У **третьому розділі** було систематизовано основні показники розвитку регіональних економічних систем, які дозволили визначити рейтинги регіонального розвитку за окремими показниками, на основі чого було визначено зростання асиметричності між значеннями показників, що негативно впливає на загальні тенденції.

У **четвертому розділі** сформовано пріоритети розвитку регіонів під впливом цифровізації потенціалоформуючого простору, на основі

удосконалення методичного підходу до оцінювання потенціалу регіональних економічних систем, який містить принципи, аналіз складових комплексного індексу – субіндексів та їх структури, що дозволило сформувавши типологізацію регіонів та визначити відповідні тенденції. Авторкою було узагальнено втрати регіональних економічних систем під час військових дій, за результатами було сформовано завдання та результати цифровізації економіки регіонів в довгостроковій перспективі.

У **п'ятому розділі** розроблено концептуально-поведінкові основи розвитку регіонів на засадах управління потенціалоформуючим простором, які включають чинники формування та функціонування економічного потенціалу, засади управління потенціалом регіональних економічних систем, напрями трансформації потенціалу регіону та нівелювання негативної дії ендогенних чинників, що гальмують трансформацію потенціалоформуючого простору, що дозволяє здійснювати імітаційне моделювання процесів розвитку економічних систем.

У процесі дослідження дисертанткою було використано методи: *історико-логічний* – для виявлення генези наукових досліджень теорій економічної думки, виокремлення теоретичного базису розвитку регіональних економічних систем в умовах цифровізації, *абстрактного порівняння та систематизації* – для уточнення сутності категоріально-понятійного апарату теорії розвитку продуктивних сил і регіональної економіки; *аналізу та синтезу* – для формування сучасних підходів до трансформації потенціалоформуючого простору, виокремлення методичних підходів до оцінювання економічного потенціалу регіонів як стимулятора інтенсифікації розвитку регіонів в умовах цифровізації; *статистичний та імітаційного моделювання* – для виявлення динаміки розвитку регіональних економічних систем та їх потенціалу, моделювання причинно-наслідкових зв'язків факторів впливу складових потенціалу розвитку регіонів; *діалектичний, декомпозиції* – для обґрунтування концептуально-поведінкових основ розвитку регіонів на засадах управління потенціалоформуючим простором; *монографічний* – для з'ясування

розвитку, що є підґрунтям подальшого розвитку теорій регіоналізму;

– розроблено підходи, які з урахуванням викликів та загроз пов'язаних з воєнними діями, здатні зменшити негативний вплив ендогенних факторів за рахунок стимулювання адаптивних можливостей регіональних економічних систем в межах тріадної парадигми;

– сформовано концептуальні основи управління потенціалом регіональних економічних систем, що включають принципи, завдання, інструменти управління, які націлені на досягнення цілей регіонального розвитку за рахунок активізації прихованих можливостей;

– удосконалено методичний підхід, що включає розрахунок індексів та субіндексів на основі системи кортежів та модифікованого підходу до методики аналізу ієрархій Сааті за принципом визначення абсолютних значень числових відношень показників при попарному порівнянні відповідних складових індексів і субіндексів. На основі побудови матриці попарних порівнянь субіндексів щодо комплексного індексу потенціалу розвитку регіональних економічних систем, що дозволило отримати результати колінеарності з високим рівнем достовірності, що вказує на точність проведених розрахунків;

– удосконалено науково-методичний підхід до модернізації потенціалоформуючого простору регіональних економічних систем, який передбачає активну співпрацю між державою, органами влади, бізнесом і громадянами в питаннях розвитку цифровізації;

– удосконалено напрями зменшення негативних тенденцій в регіональному розвитку з урахуванням впливу воєнної агресії на основі стимулювання цифрових технологій на базі створення інтегрованих підприємницьких центрів, інформаційно-комунікаційних та аутсорсингових центрів, розвитку інноваційно-технологічних та індустріальних парків;

– удосконалено напрями управління розвитком регіональних економічних систем на засадах цифровізації, що включають організаційне, соціальне, інноваційне, відтворювальне бачення розвитку регіонів у напрямках

функцій планування, форсайту, контролю, організації та моніторингу;

– застосовано підходи до управління потенціалом регіональних економічних систем, які включають забезпечення умов функціонування релокованого бізнесу, перебування внутрішньо переміщених осіб в питаннях їх адаптації до нових умов перебування;

– дістало подальшого розвитку понятійно-категоріальний апарат розвитку продуктивних сил і регіональної економіки в рамках поглиблення визначення сутності таких категорій як *«розвиток регіональної економічної системи»*, *«регіональна економічна система»*, *«регіон»*, *«просторовий розвиток регіональної економічної системи»*, *«потенціал регіону»*, *«потенціалоформуєчий простір»*;

– запропоновано рішення щодо оцінювання потенціалу регіональних економічних систем, яке базується на інтегрованому, структурному, функціональному та інтеграційному аспектах, що дозволяє обґрунтувати використання оціночних показників з врахуванням принципів системності, достовірності даних, комплексності, формалізації, що формує базу методичного підходу до оцінювання трансформації потенціалу з урахуванням цифровізації простору;

– застосовано кваліметричний підхід щодо прогнозування потенціалу розвитку регіональних економічних систем, який передбачає здійснення оцінки трансформаційних ефектів та їх структури за допомогою величин, які чисельно відповідають площі фігури, на значення комплексного індексу потенціалу розвитку систем. На основі побудови таких рівнянь в подальшому здійснюється прогнозування розвитку регіональних економічних систем за оптимістичним, песимістичним та нейтральним сценаріями.

Практичне значення наукових результатів дисертаційної роботи

Практичне значення роботи полягає в тому, що науково-практичний доробок авторки може бути використаний для вдосконалення методологічного

та практичного базису розвитку регіональних економічних систем, зокрема в діяльності:

Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України до Європейського Союзу 195д9/10-2024/26828 від 06.02.2024 щодо покращення можливостей законодавчого врегулювання питання розвитку регіональних економічних систем у сфері європейської інтеграції; під час розгляду законопроектів на предмет відповідності міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції будуть використані підходи щодо створення інтегрованих регіональних підприємницьких систем, інжинірингових центрів, інформаційно-комунікаційних центрів аутсорсингу, інноваційно-технологічних та екоіндустріальних парків відповідно до міжнародних практик, а також, у роботі Комітету може застосовуватися глибокий аналіз чинників, які гальмують потенціалоформування регіонів, зокрема в час надзвичайних викликів для України – війни з російською федерацією;

Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури регіонів № 11153/32/14-24 від 23.02.2024 відповідно до плану заходів Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та були використані у роботі розробки щодо методичного підходу оцінювання потенціалу розвитку регіональних економічних систем, який передбачає дотримання принципів трансформації потенціалоформуючого простору і дає можливість розраховувати комплексний індекс потенціалу розвитку регіональних економічних систем та його складових, а саме: потенціалу виробничо-інвестиційної діяльності регіону, потенціалу інноваційного розвитку, розвиток людського потенціалу, потенціалу бюджетної ефективності та потенціалу цифрової трансформації регіону та поділити регіони на пентагрупу за адаптованою шкалою Харрінгтона з високим рівнем розвитку, стабільним рівнем розвитку, дотаційні, з низьким рівнем розвитку та проблемні регіони, що сприятиме розробленню стратегем розвитку пентагрупи регіонів;

Міністерства економіки України № 3611-06/60922-07 від 10.11.2023 при визначені Стратегічного плану діяльності Міністерства економіки України на 2022-2024 рр. щодо прийняття управлінських рішень відносно потенціалоформуєчого простору, що вимагає: внесення змін у стратегії та поточні плани розвитку територій у залежності від процесів переміщення осіб, термінів їх перебування та релокації бізнесу щодо використання ресурсів та їх розподілу на забезпечення відповідних умов для внутрішньо переміщених осіб та підприємств; формування механізмів щодо нівелювання безпекових ризиків, викликаних воєнними діями; залучення додаткових ресурсів для соціально-економічного розвитку регіонів за рахунок налагодження більш щільної співпраці із західними партнерами, донорськими та різними громадськими організаціями; виокремлення ресурсів для формування продовольчих резервів, підвищення захищеності складів та логістичних потоків;

Міністерства фінансів України № 42000-04-10/2351 від 25.01.2024, при роботі над Стратегією реформування СУДФ відповідно до розпорядження № 1805-р «Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки та плану заходів з її реалізації» у напрямі розроблення заходів та спрямуванні зусиль на забезпечення фінансової спроможності територіальних громад; підвищення прозорості та доступності інформації про бюджет були використані пропозиції щодо управління потенціалом регіональних економічних систем в умовах цифровізації, а саме пропозиції авторки щодо впровадження електронного управління, яке підвищує ділову комунікацію та консолідацію всіх суб'єктів регіональних економічних систем із різними можливостями, компетенціями та потенційними можливостями;

Національної соціальної сервісної служби України Головного управління національної соціальної сервісної служби у Чернігівській області № 0023-03-03/69 від 06.02.2023 щодо обґрунтування групи соціальних завдань управління потенціалом регіонів відповідно до функціоналів управління

розвитком регіонів на засадах трансформації потенціалоформуючого простору в умовах цифровізації, що відповідно до тріади парадигмального розвитку регіонів виокремлюються по відношенню до таких процесів, як: розвиток регіональних економічних систем, трансформація потенціалоформуючого простору та цифровізація;

Департаменту економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації № 02.01-21/227 від 10.02.2023 щодо організаційно-економічного механізму забезпечення стійкості розвитку регіону на засадах ефективності впливу потенціалоформуючого простору в умовах цифровізації, що було використано при розробці Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 р.;

Управління освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації № 04-25/549 від 16.02.2023 щодо створення регіональних інтегрованих підприємницьких систем із урахуванням наявного потенціалу ІКТ-сфери, що включатимуть інформаційно-комунікаційні центри аутсорсингу, інжинірингові центри, інноваційно-технологічні та екоіндустріальні парки;

Бучанської міської ради № 12.1-09/564 від 21.03.2023 щодо практичних рекомендацій відносно управління потенціалом регіонального розвитку, підвищення активності та взаємодії суб'єктів економічного потенціалу та цільової спрямованості трансформації потенціалу, які забезпечують можливість активізації розвитку регіональних економічних систем.

Результати дослідження використані як матеріал для навчально-методичного забезпечення при викладанні курсів лекцій та проведенні практичних занять для здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» факультету менеджменту та маркетингу з дисциплін «Регіональна економіка», «Економіка розвитку», «Макроекономіка», «Національна економіка», «Галузева економіка» (акт впровадження № 3112-36 від 21.11.2023).

Відповідність докторської дисертації профілю докторської ради та паспорта наукової спеціальності

Дисертаційна робота Дергалюк М. О. на тему «Розвиток регіональних економічних систем на засадах трансформації потенціалоформуючого простору в умовах цифровізації» відповідає профілю спеціалізованої вченої ради Д.26.002.23 та паспорта спеціальності 08.00.05–розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Дотримання норм академічної доброчесності

За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушень академічної доброчесності.

Дисертантка дотримувалася норм і принципів академічної доброчесності, норм законодавства про авторське право, порушень яких, як і академічного плагіату, не виявлено. У дисертації наявні посилання на відповідні джерела зазначені у списку використаних джерел, визначено особистий внесок авторки в опублікованих у співавторстві працях.

Повнота відображення наукових положень дисертації в опублікованих авторкою працях

За результатами дослідження опубліковано 40 наукових праць, з яких: 16 статей у наукових фахових виданнях України, внесені до наукометричних баз даних; 7 статей у зарубіжних виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз даних (Scopus / Web of Science); 5 статей в інших виданнях, 13 тез доповідей і матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Обсяг друкованих робіт та їх кількість відповідають вимогам МОН України щодо публікації основного змісту дисертації. Зміст реферату є ідентичним до змісту дисертації і достатньо повно відображає основні положення дослідження.

Дискусійні положення до дисертаційної роботи

У цілому відзначаючи позитивні сторони дисертації Дергалюк М. О., водночас потрібно висловити деякі зауваження, побажання й дискусійні положення:

По-перше, доцільно було б звернути більшу увагу на властивості регіональних економічних систем в частині їх розширення в сучасних умовах формування потенціалоформуючого простору (п. 1.2, с.64-68);

По-друге, у (п.1.3, с.88-96) авторкою обґрунтовано теоретичний базис формування потенціалу регіональних економічних систем, проте доцільно було б приділити більшу увагу розгляду категорії потенціал в контексті «можливості» та «ресурси», як обмежуючий фактор прояву існуючого потенціалу;

По-третє, у дисертаційній роботі авторкою було здійснено ґрунтовний аналіз показників розвитку регіональних економічних систем, проте робота б більш виграла за рахунок виокремлення перспективних галузей економіки в регіональному розподілі (п.3.2, с.206-211);

По-четверте, в роботі (п.п.5.1, с.319-325) авторкою наведено характеристики активного та пасивного потенціалу регіональних економічних систем, проте активність чи пасивність є більш елементом прояву існуючого потенціалу, а не його характеристикою;

По-п'яте, в межах здійснення моделювання процесів розвитку економічних систем та їх прогнозування, авторкою було використано метод трендового аналізу для побудови прогнозів за показниками розвитку регіональних економічних систем, проте потребує уточнення, яким чином було враховано збитки за період початку повномасштабного вторгнення в означених трендових моделях (п.5.4, с.381-396);

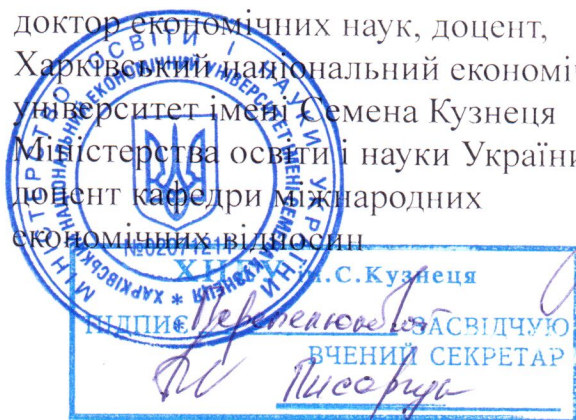
Водночас висловленні зауваження та пропозиції мають рекомендаційний характер і не знижують загальної високої оцінки наукового дослідження, яке в межах визначених мети та завдань є цілісним і ґрунтовним, а також не применшують наукової новизни та практичної цінності отриманих результатів, які є обґрунтованими і достовірними.

Загальний висновок

Запропоновані положення наукової новизни, що полягають у формуванні теоретичних і практичних положень щодо розвитку регіональних економічних систем на засадах трансформації потенціалоформуючого простору в умовах цифровізації, є суттєвим внеском у розвиток теорії та практики регіонального управління. Дисертаційна робота Дергалюк Марти Олексіївни на тему «Розвиток регіональних економічних систем на засадах трансформації потенціалоформуючого простору в умовах цифровізації» є самостійною завершеною кваліфікованою науковою працею. Робота містить наукові положення та нові науково обґрунтовані результати, які мають практичну та теоретичну цінність, а також вирішують актуальну проблему поглиблення теоретичних підходів і розроблення науково-методологічних положень та практичних рекомендацій щодо розвитку регіональних економічних систем на засадах трансформації потенціалоформуючого простору в умовах цифровізації.

Дисертаційна робота Дергалюк Марти Олексіївни на тему «Розвиток регіональних економічних систем на засадах трансформації потенціалоформуючого простору в умовах цифровізації» за своїм змістом, науковою і практичною значущістю та оформленням відповідає встановленим вимогам пп. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 (зі змінами), а її автор, Дергалюк Марта Олексіївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Опонент,
доктор економічних наук, доцент,
Харківський національний економічний
університет імені Семе́на Кузне́ця
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин

Олена ПЕРЕПЕЛЮКОВА